

ОСНОВИ ФАКТЧЕКІНГУ

Зміст

- 00 Про VoxCheck
- 01 Перевірка фейків
- 02 Моніторинг дезінформації
- 03 Перевірка заяв політиків
- 04 Робота з джерелами
- 05 Тактики російської пропаганди

ПРО НАС

VoxCheck – це український фактчекінговий проєкт. Із 2018 року VoxCheck є підписантом Кодексу етики Міжнародної Мережі Фактчекерів Інституту Пойнтера (IFCN) – найбільшої професійної спільноти фактчекерів у світі. А також членом фактчекінгової програми Meta, у рамках якої ми спростовуємо та маркуємо неправдивий контент, який поширюють користувачі Facebook та Instagram.

ЯК ПРАЦЮЄ VOXCHECK?

В основі – методика «натисни та перевір». Усе прозоро, кожен може перевірити нашу аргументацію та джерела. Якість перевірок забезпечує редакційна колегія проєкту. Кожну публікацію мають схвалити два члени редколегії.

У березні 2018 року VoxCheck підписав Кодекс етики IFCN. Це означає, що VoxCheck дотримується таких принципів:

01 Принципи незалежності та об'єктивності

Ми перевіряємо твердження з використанням одного й того стандарту для всіх матеріалів. Ми не концентруємося на перевірці фактів лише однієї сторони. Ми перевіряємо за одним й тим самим методом і робимо висновки лише на основі фактів. Ми не відстоюємо чийсь політичну позицію щодо питань, які ми перевіряємо.

02 Принцип прозорості джерел

Ми хочемо, щоб наші читачі могли самостійно перевірити наші висновки. Тому ми надаємо всі джерела для перевірки достатньо детально, щоб читачі могли відтворити нашу роботу, за винятком випадків, коли особиста безпека джерела може бути скомпрометована. У таких випадках ми надаємо максимально докладну інформацію.

03 Принцип прозорості методології

Ми пояснюємо методологію, яку ми використовуємо для вибору, дослідження, написання, редагування, опублікування перевірок та виправлення фактів. Ми заохочуємо наших читачів надсилати нам заяви на перевірку фактів і ми є прозорими щодо того, чому і як ми перевіряємо факти.

04 Принцип прозорості фінансування та організації

Ми прозорі щодо наших джерел фінансування. Якщо ми приймаємо кошти від інших організацій, ми гарантуємо, що спонсори не впливають на висновки фактчеку. Ми деталізуємо професійний досвід всіх ключових фігур у нашій організації та пояснюємо нашу організаційну структуру та правовий статус. Ми чітко вказуємо для читачів, як можна зв'язатися з нами.

05 Принцип прозорого та відкритого визнання помилок

Ми розкриваємо нашу політику щодо виправлень та уважно дотримуємося її. Ми чітко та прозоро виправляємо факти у наших перевітках відповідно до нашої політики виправлень та робимо це так, щоб читачі побачили виправлену версію.

Підписанти Кодексу IFCN

МОНІТОРИНГ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ

Моніторинг дезінформації

Під час моніторингу дезінформації у телеграм-каналах, українських чи іноземних медіа усі зафіксовані випадки (**кейси**) можна поділити на **фейки**.

Фейк складається з кількох кейсів, поєднаних спільною темою. Своєю чергою, фейки об'єднуються в **наративи**.

Розберемо цю структуру на прикладі наративу «Україна – не демократія».

Отже, є кілька кейсів: ЗМІ пишуть про «заборону опозиційних медіа», «обмеження роботи медіа як приклад переслідування опозиції», «заборону партії як переслідування опозиції», «закриття телеканалу – свідчення про встановлення диктатури в Україні».

Усі ці тези можна об'єднати в один фейк: «В Україні панує диктатура, заборонені всі опозиційні партії та ЗМІ».

Разом із цим фейком, до наративу про недемократичність України також будуть належати фейки: «Україна порушує права національних меншин» або «В Україні придушується російська мова».

База російської дезінформації в Європі
«Propaganda Diary»

ПЕРЕВІРКА ФЕЙКІВ

Перевірка фейків. Вердикти

- **НЕПРАВДА:** Інформація повністю неправдива, є дані, які підтверджують протилежні тези, ніж зазначені у джерелі. Спростувати цю інформацію можна «дзеркальним (або ж чітко протилежним) фактом».

Приклади: [тут](#) і [тут](#)

- **ФЕЙК:** Інформація вигадана, неправдива. «Дзеркального» факту для спростування немає, але є інші дані, які підтверджують, що це хибна інформація.

Приклади: [тут](#) і [тут](#)

- **МАНІПУЛЯЦІЯ:** Інформація або дані правдиві, але подані у спотвореному контексті або не повністю. Неправильне трактування даних використовують, щоб проілюструвати хибну ідею або схилити користувачів до неправильних висновків.

Приклади: [тут](#) і [тут](#)

- **БЕЗПІДСТАВНО:** Інформація не ґрунтується на будь-яких правдивих фактах, дослідженнях чи відкритих даних. Однак немає достатньо даних, щоб впевнено сказати, що це неправда.

Приклади: [тут](#) і [тут](#)

Перевірка фейків. Вердикти

- **БЕЗДОКАЗОВО:** Інформація на основі власних висновків чи логічних хиб, а не наукових доказів.

Приклади: [тут](#)

- **ОБЕРЕЖНО, ШАХРАЇ:** Інформація про шахрайські схеми, які використовують, щоб ввести користувачів в оману та отримати доступ до персональних даних.

Приклади: [тут](#)

- **САТИРА:** Інформацію вигадали з розважальною метою, однак не всі користувачі можуть легко ідентифікувати, що це сатира, а не правда.

Приклади: [тут](#)

- **ВІДЕОФЕЙК:** Відео відредаговане, щоб створити хибне враження.

Приклади: [тут](#)

- **ФОТОФЕЙК:** Фото відредаговане, щоб створити хибне враження.

Приклади: [тут](#)

- **КОНСПІРОЛОГІЯ:** Теорії змови.

Приклади: [тут](#)

**ПЕРЕВІРКА
ЗАЯВ
ПОЛІТИКІВ**

Як обирати цитати для фактчеку?

Загальні правила для відбору цитат для фактчеку:

- VoxCheck перевіряє цитати на найрізноманітніші теми: економіка, закони, міжнародні відносини, реформи – будь-що, що містить факти.
- Цитати мають бути виписані ДОСЛІВНО та мовою ОРИГІНАЛУ.
- Висловлювання для фактчеку мають містити статистику та дані, які можна перевірити за допомогою відкритих джерел.
- VoxCheck не перевіряє думки та особисті оцінки спікерів, які не базуються на конкретних фактах.
- Цитати, вирвані з контексту, перевірячі не підлягають. Якщо читачу може бути незрозумілим контекст цитати, поруч з висловлюванням робить редакторська примітка (XXX – ред.).

Як обирати цитати для фактчеку?

Fact-checkable	Non-fact-checkable
<p>Подивіться, в 2008 році у нас середня пенсія була 154 долари, а зараз 68 доларів після підвищення. Це на наступний рік</p>	<p>На мою думку, зменшення пенсій є неприпустимим.</p>
<p>Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі дозволила нам реструктурувати нашу зовнішню торгівлю і підвищити частку європейського ринку до 40%.</p>	<p>Я вважаю, що бюджет на цей рік – це бюджет зростання. Він дозволить Україні розвиватись.</p>
<p>Як результат того, що ми добилися підняття мінімальної зарплати до 3200 грн у нас додатковий фонд заробітної плати складає 200 млрд гривень. Додаткові надходження до пенсійного фонду (станом на 2017 рік – ред.) – 11-12 млрд грн.</p>	<p>Сьогодні відвідав математичний ліцей № 27 в Харкові, який завдяки підтримці нашої партії цього року отримав 1 млн грн на капремонт. До нового року всі кошти мають бути засвоєні, а ремонтні роботи закінчені.</p>

Як відбувається фактчек?

- 01 Спочатку збираємо **цитати політиків**.
Для цього дивимось політичні ток-шоу, інтерв'ю політиків, будь-які їх публічні виступи. Для фактчеку підходять і текстові інтерв'ю або дописи політиків у соціальних мережах.
- 02 Фактчек має бути стислим, але вичерпним та аналізувати безпосередньо сказане в конкретному контексті.
- 03 Перевірка повинна базуватися **тільки на відкритих даних з відповідними гіперпосиланнями** по тексту перевірки. На цьому етапі цитата **отримує вердикт**.
- 04 Статтю з фактчеком можна публікувати тільки за умови, що її підписали два члени редакційної колегії.

NB! На кожен факт треба відповідати фактом. Якщо політик робить висновки, або говорить у позитивному чи негативному контексті, треба прокоментувати, чи правильною логікою користується спікер.

Перевірка політиків. Вердикти

Висловлювання для фактчеку мають містити статистику, дані та твердження, які можна перевірити за допомогою відкритих джерел, законів ринкової економіки та здорового глузду. Ми не перевіряємо конфіденційні дані, яких немає у відкритому доступі. Також VoxCheck не перевіряє думки, які не базуються на конкретних фактах. Цитати, вирвані з контексту, перевіряти не підлягають. Якщо таке сталося, то перевірка має бути переглянута.

Кожне перевірене твердження отримує один з вердиктів VoxCheck:

Правда: інформація правдива, дані викладені у коректному контексті. Наведені дані можуть відрізнитися від правильних на 0-10%

Перебільшення: інформація правдива, але дані перебільшені на 10-20% від правильних. Ідея правильна або перебільшена.

Маніпуляція: інформація або дані правдиві, але подані у спотвореному контексті або не повністю. Спікер намагається проілюструвати хибну ідею

Неправда: інформація неправдива або наведені дані не відповідають дійсності. Також дані є перебільшеними більш ніж на 20% від коректних

Слова або фрази у висловлюваннях політиків в Антології Брехні, наведені в дужках, є приміткою редактора для пояснення, що автор висловлювання мав на увазі.

РОБОТА З ДЖЕРЕЛАМИ

Пошук та перевірка першоджерела

Необхідно шукати оригінальні:

- новини
- дослідження
- пости в соцмережах/месенджерах
- зображення
- відео

Під час перевірки першоджерел шукаємо відповіді на такі питання:

- хто автор
- де опублікована інформація вперше
- чи є посилання для підтвердження тез
- наскільки збалансованим, логічним, аргументованим є повідомлення

Як перевіряти фото та відео?

Зворотний пошук

Головний інструмент для перевірки фото й відео – зворотний пошук зображень у різних системах: **TinEye, Google Lens, Bing**. Також можна користуватись Yandex, особливо якщо треба знайти інформацію в російськомовному сегменті.

Часто завдяки такому пошуку вдається знайти першоджерело або принаймні підказки, де продовжити перевірку.

Також у браузері можна встановити плагін **Fake News Debunker by Invid** із кількома функціями: зворотний пошук зображень, аналіз метаданих, аналіз змін, зроблених на фото.

Якщо нічого з переліченого не знайшло оригінал, доведеться **шукати за ключовими словами**. Також звертаємо увагу на будь-які деталі, які вкажуть на геолокацію: номери авто, дорожні знаки, особливості місцевості. Якщо знаємо район чи населений пункт, де, ймовірно, робили зйомку, шукаємо схоже місце в онлайн-картах.

Як перевіряти фото та відео?

Інструменти, які допомагають проаналізувати зміни в зображеннях

- Forensically – сервіс для перевірки зображень. Дозволяє наближувати елементи фото, щоб виявити зміни (розділ Magnifier), виявити схожі елементи (розділ Clone Detection), проаналізувати змінені фрагменти на зображенні (розділи ELA та Noise Analysis)
- FotoForensics – ще один інструмент для перевірки зображень. У різних розділах можна переглянути змінені фрагменти на зображенні (розділ ELA, як і у Forensically) або приховані пікселі (розділ Hidden Pixels)

Потрібно зважати на **метадані** – перевіряти час та місце створення зображення. Forensically та FotoForensics дозволяють переглянути метадані файлу. Є ще один сервіс – Metadata2go

Як виявити підроблені документи?

Перш за все, варто звертати увагу на загальну картинку. Чи немає в документі різючих відмінностей у кольорах, стилях, формулюваннях. Це можуть бути перші ознаки, що документ відредагували. Проте, якщо на перший погляд все виглядає цілком нормально, переходимо до аналізу деталей.

- Перевіряти потрібно написання імені і всі елементи поруч.
- В офіційних документах (наприклад, паспортах, свідоцтвах) на фоні зазвичай є візерунки, які під час редагування дуже важко повторити. Саме тому окремі елементи можуть вказати на підробку.
- Бланки, на яких написані документи (наприклад, чи справді той орган підпорядковується міністерству, на бланку якого написаний наказ; або чи правильно оформлений документ — для цього можна порівняти документ з іншими такого ж типу);
- Дати видачі документів (наприклад, чи паспорт не видали в неділю, чи у святковий вихідний);
- Актуальність даних. Перевіряємо офіційні назви (чи не змінились вони під час декомунізації), посади осіб, зазначених у документі (відповідальна особа могла змінитись або її посаду перейменували/змінити);
- Одруківки (рідко в офіційних документах є одруківки, пропущені розділові знаки та помилки; зазвичай це ознака підробки);
- Русизми та проблеми перекладу (російська пропаганда активно створює фейкові документи, однак у них часто можна помітити русизми, неправильно перекладені слова та словосполучення, помилки в буквах «і» та «и»).
- Публікації на офіційних сайтах (якщо ми перевіряємо наказ чи будь-який офіційний документ державного органу, на його сайті потрібно перевірити, чи була публікація у розділі з документами. Також варто подивитись на номер, чи не було розпоряджень або інших документів з таким номером).

Як перевірити надійність експерта?

01

Досвід роботи

Спробуйте дізнатись, скільки років експерт вже працює у своїй галузі, займається дослідженнями чи веде блог. Чи відповідає досвід роботи тій галузі, у якій він вважає себе фахівцем?

03

Організація

Перевірте, у якій організації працює експерт. Хто її фінансує? Чи може джерело фінансування впливати на упередженість експертних коментарів? Також радимо звертати увагу на партійну приналежність експерта.

05

Теми для обговорення

Ми віримо у необхідність всебічного розвитку людини, однак справжній експерт зможе надати кваліфіковану оцінку лише з обмеженого кола питань. Якщо експерт з однаковою впевненістю обговорює будь-які теми – слід замислитись.

07

Категоричність та емоційність висловлювань

Запам'ятайте: експерти намагаються висловлювати виважену думку, позбавлену емоцій. А от псевдоексперти апелюють до емоцій, а не фактів. Якщо обговорюване явище відносно нове, справжні експерти часто пропонують декілька пояснень та сценаріїв. Псевдоексперти пропонують "єдине можливе розв'язання проблеми".

02

Освіта

Вища освіта не детермінує життєвий шлях людини. Однак, якщо експерт вивчав галузь, в якій наразі працює, ще зі студентських років, це однозначно додає йому "бал" при оцінюванні.

04

Наукові дослідження

Якщо експерт називає себе вченим, слід перевірити наявність наукових досліджень в Інтернет, рецензії на них та критику.

06

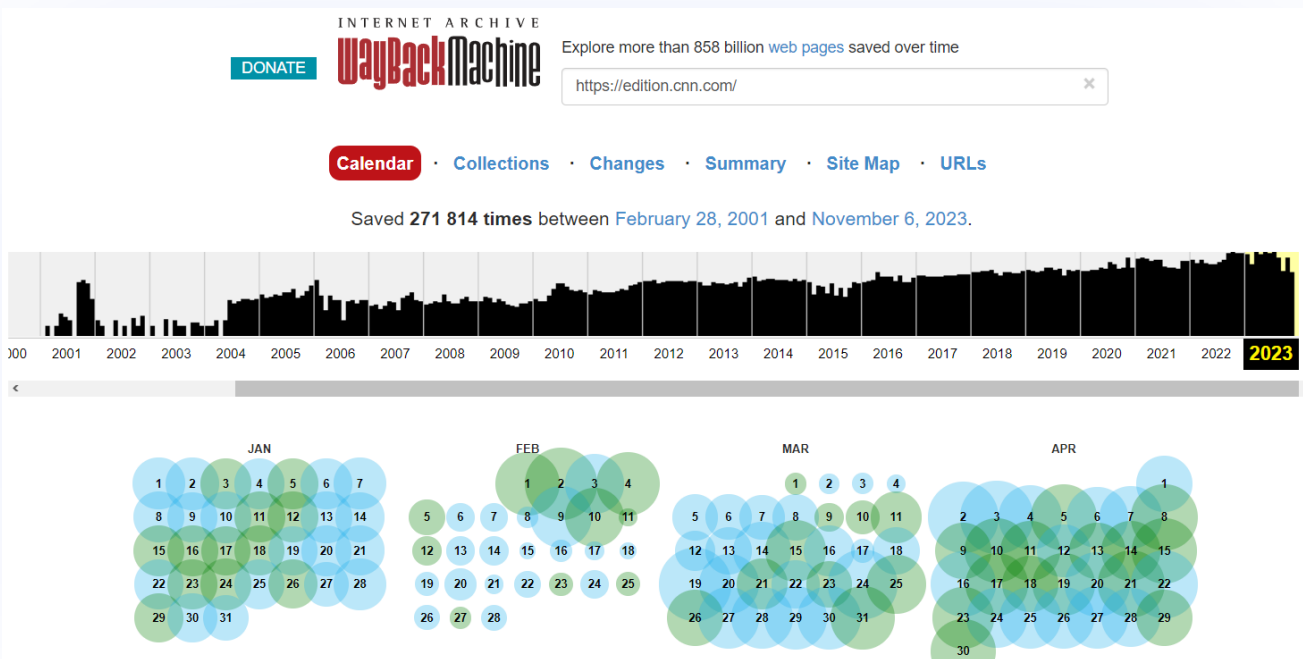
Фактчекінг експерта

Якщо є можливість, перевірте значення термінів, які вживає експерт, точність названих цифр. Наскільки часто експерт помиляється? Чи намагається він приховати частину інформації для доведення власної тези?

Перевірка попередніх версій вебсторінки

Вебархіви

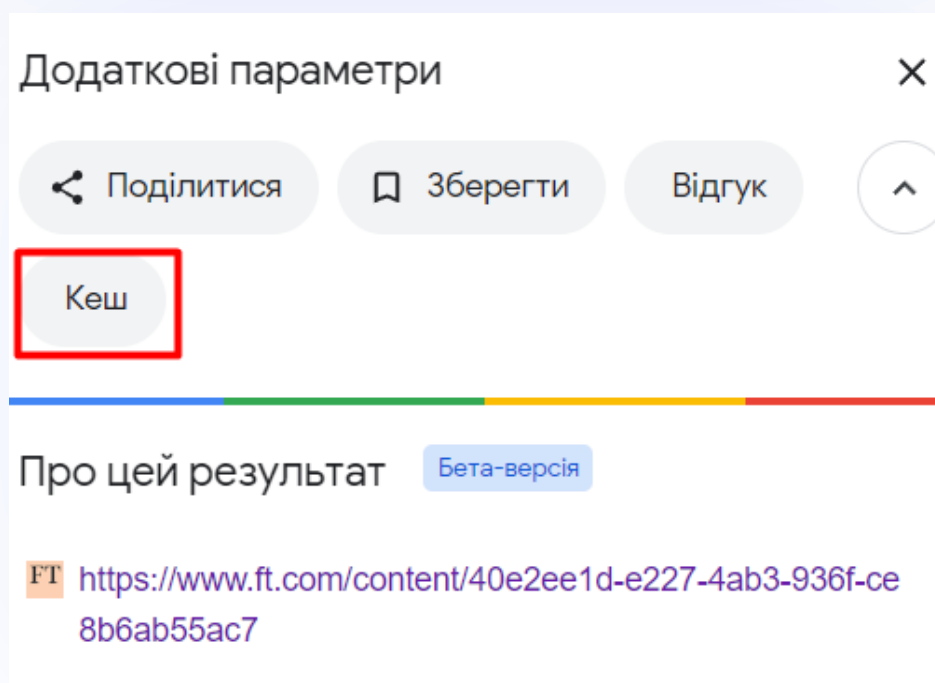
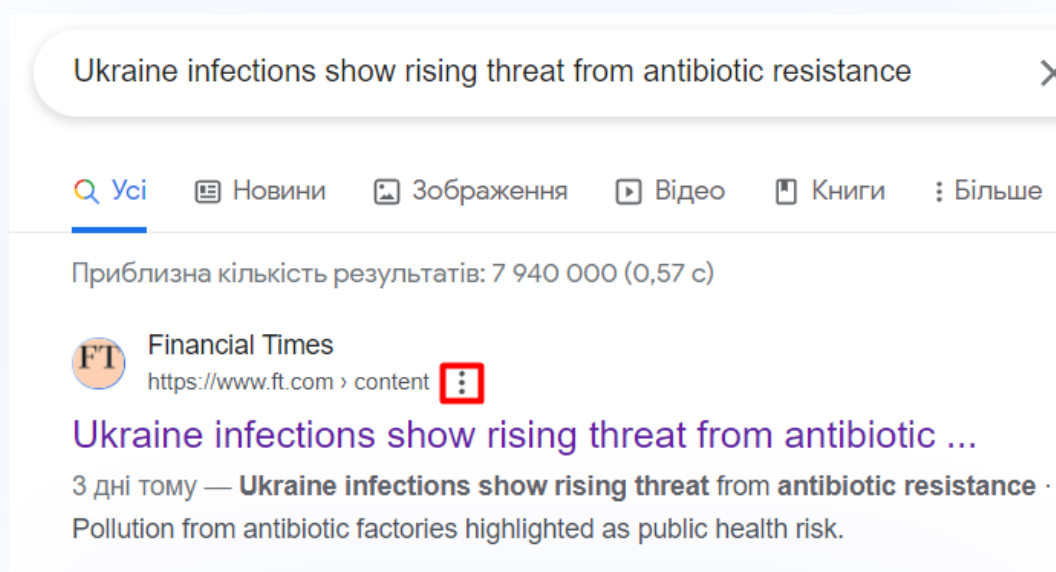
Оригінальні сторінки можуть видалити або відредагувати. Щоб зберегти оригінальне джерело або знайти його попередню версію, можна скористатися сайтами для архівування сторінок, наприклад: [Internet Archive](#), [Archive Today](#).

Перевірка попередніх версій вебсторінки

Кеш сторінок

Google [робить](#) резервні копії кожної вебсторінки на випадок, якщо вона стане недоступною. Якщо під час пошуку натиснути «Кеш» у параметрах, ви побачите версію сайту, збережену Google.

Посилання на ЗМІ

Коли можна посилатись на ЗМІ?

- 01 ЗМІ є першоджерелом
- 02 у ЗМІ є унікальні коментарі/свідчення/
розслідування, необхідні для фактчеку
- 03 першоджерело видалили, а переказ
оригінальної новини залишився у ЗМІ

Перевірка надійності ЗМІ

У фактчеках слід використовувати найбільш достовірні та найменше упереджені медіа. ЗМІ можна оцінити за допомогою українських або іноземних рейтингів.

- 01 [Білий список медіа](#) від Інституту масової інформації
- 02 [Мапа рекомендованих медіа](#) від «Детектор медіа» та ІМІ
- 03 [Мапа перевірених джерел](#) від проєкту Фільтр
- 04 Перевірка іноземних ЗМІ у [Media Bias/Fact Check](#)
- 05 [Interactive Media Bias Chart](#)

Наукові дослідження як джерела інформації

Оцінка досліджень

- Де опублікуване дослідження? (якість видання)
- Хто автор? (компетенція)
- Коли опублікували дослідження? (актуальність)
- Чи рецензоване дослідження?
- Як дослідження співвідноситься з іншими роботами на цю тему?

Що таке нерецензоване дослідження?

Якщо дослідження не пройшло рецензування, у його методології, основній частині, висновках можуть бути помилки або відверті фальсифікації. Результати цих досліджень не можуть використовуватись, тому будь-які заяви, наприклад, про нібито нові методи лікування з нерецензованих досліджень підпадають під категорію фейків або безпідставних тверджень.

Нерецензовані роботи викладають на таких сайтах:

- <https://www.biorxiv.org/>
- <https://www.medrxiv.org/>
- <https://arxiv.org/>
- <https://chemrxiv.org/>

На які джерела можна посилатись?

- 01 Наукові дослідження, статистика, опитування
- 02 Експертні коментарі
- 03 Іноземні фактчекери, які є підписантами Кодексу етики IFCN
- 04 Авторитетні ЗМІ
- 05 Коментарі від державних органів та офіційних осіб; матеріали від Центру протидії дезінформації при РНБО та Центру стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки

ТАКТИКИ РОСІЙСЬКОЇ ПРОПАГАНДИ

Які тактики використовує російська пропаганда?

01

Переведення стрілок

Переведення стрілок з проблеми, яку обговорюють, на образ самого опонента, наголошення на наявності у нього такої кількості проблем, які не дають йому морального права вступати в дискусію з іншими.

Приклад

На запитання про ракетні удари по житлових кварталах українських міст, пропагандисти згадують про вторгнення США в Ірак у 2003 році, про бомбардування НАТО Югославії в 1999 році.

02

Підміна аргументів

Аргументи опонентів замінюють слабкішими та обговорюють саме їх, а не первинну аргументацію.

Приклад

До Верховної Ради України внесли законопроект про декриміналізацію порнографії в Україні. Російська пропаганда почала поширювати фейки, що Україна стане "порностолицею" світу, а в українських ВНЗ нібито створюють цілі навчальні курси зі зйомки порно. Також на розгляді українського парламенту законопроект про легалізацію медичного канабісу для реабілітації людей, травмованих війною. Російська пропаганда почала поширювати фейки, що цей крок призведе до зростання наркоторгівлі, а сама Україна перетвориться на "другий Афганістан".

03

Вбудована інтерпретація

Пропаганда подає повідомлення і одразу вбудовує потрібну інтерпретацію. Цим пропагандисти відсікають можливість у людини сформуванню особистої точки зору щодо події, натомість нав'язуючи потрібну їм інтерпретацію.

Приклад

Після підриву Кримського мосту російські пропагандисти писали, що відбувся вибух, але це вибухнула цистерна з паливом.

Які тактики використовує російська пропаганда?

04

Підвищення ставок

Спершу пропаганда ставить вимогу, яку інша сторона погодиться виконати. Якщо так і відбулося, далі пропагандисти ставлять нову вимогу, більш важливу для себе і щодо виконання якої інша сторона може вагатися, проте під тиском може виконати. Далі вимоги збільшуються як снігова куля, коли пропагандисти збільшують апетит і можуть вимагати щось, що інша сторона не виконала б, але оскільки за плечима низка поступок, то інша сторона задовольняє все нові та нові вимоги.

Приклад

Цю тактику використовували нацисти, коли були при владі в Німеччині. Спершу Гітлер увів війська в Рейнську область, яка за Версальським договором була демілітаризованою. Потім Третій Рейх анексував Австрію, із чим міжнародна спільнота змирилася, пояснюючи це тим, що аншлюс підтримали як в Австрії, так і в Німеччині.. Після цього німці окупували Судетську область в рамках Мюнхенського договору, яка належала Чехословаччині, потім німці окупували вже всю Чехословаччину і так далі. І кожного разу апетити агресора зростали та кожного разу світова спільнота йшла на поступки, адже територіальні претензії Гітлера зростали поступово.

05

Не все так однозначно

Подавати протилежні версії якоїсь події, які взаємно виключають одна одну. Мета – посіяти у свідомості аудиторії хаос, заплутати настільки, щоб він не мала бажання розбиратися, де тут правда, а де брехня. Ба більше, людина в такому стані зазвичай займає позицію "не все так однозначно". Після такого розминання свідомості людини десятками версій і фейкових фактів свідомість людини стає дуже піддатливою, ніби пластилін, і тоді вона стає дуже сприйнятливою до нових пропагандистських вкидів, оскільки не буде перевіряти інформацію на правдивість.

Приклад

Плутанина російської пропаганди після збиття російськими військовими рейсу MH17 над Донбасом у 2014 році. Фейкороби писали про українську ракету ППО, український винищувач, диспетчера Карлоса, диспетчерку Анну Петренко, що літак перевозив трупи, що цілилися в літак путіна тощо.

Які тактики використовує російська пропаганда?

06

Невідворотна перемога

Ми обов'язково переможемо. Не сьогодні, то завтра. Не завтра, то післязавтра. Не післязавтра, то після післязавтра і так далі.

Приклад

На початку повномасштабного вторгнення російська пропаганда хизувалася, що візьме Київ на три дні. Коли це не вдалося, фейкороби почали говорити, що Україна програє війну на виснаження. Коли цей наратив не спрацював, вони почали поширювати наратив, що союзники скоро втомляться від підтримки України та почнуть займатися власними проблемами. Коли цей наратив також не дав повного результату, пропагандисти почали поширювати наратив, що підтримка Ізраїлю після терористичної атаки ХАМАСу для західного світу набагато важливішим, ніж Україна.

07

Вибір без вибору

Пропагандисти представляють аудиторії на вибір два варіанти. Один із них – зробити так, як того вимагає пропаганда. Інший варіант передбачає максимально негативні наслідки для людини. Таким чином людині ніби дають право вибору, проте насправді це ілюзія, оскільки другим найнеприємнішим варіантом людей примусово підштовхують до вибору, вигідного пропагандистам.

Приклад

Паспортизація на тимчасово окупованих територіях, коли громадянам України дають два варіанти на вибір, – або отримати паспорт росії та стати громадянином рф, або проти тебе будуть проводитися репресії та утиски.

Які тактики використовує російська пропаганда?

08

Новомова

Пропаганда "перейменовує" певні терміни чи слова на інші, даючи їм потрібного відтінку, як позитивного, так і нейтрального чи негативного.

Приклад

Солдатів ЗСУ пропаганда називає негативним терміном "бойовики", Президента Зеленського називають "маріонеткою" та "жебраком", негативне слово "війна" пропагандисти замінили на більш нейтральне "СВО", а негативні "економічна криза" чи "санкції проти росії" пропагандисти часто замінюють наративом "росія встає з колін". Також намагаючися приховати факти атаки ЗСУ по військових об'єктах в Криму, вибухи на півострові називають "хлопками". А економічний застій російські дослідники називають "негативним зростанням".

09

Прості відповіді

Замість аналітичного дослідження причин комплексного явища пропагандисти дають максимально просту і лаконічну відповідь, яка ігнорує весь контекст явища, окрім того, на якому якраз і хочуть наголосити пропагандисти.

Приклад

Після анексії Криму і початку війни на Донбасі, країни світу ввели проти росії санкції. Пропаганда назвала це "росія виборює свій шлях", "росію нікому не поставити на коліна" тощо. Після початку повномасштабного вторгнення пропаганда почала поширювати наратив "Захід контролює Україну та змушує її воювати з братським народом".

Які тактики використовує російська пропаганда?

10

Посилання на «авторитети»

Пропагандисти використовують сторонню думку нібито незалежного експерта, аби підтвердити свої слова. Іноді ім'я експерта можуть назвати. Це може бути журналіст, військовий, науковець, як з росії, так і з інших країн. Іноді він залишається інкогніто, тоді пропагандисти пишуть про анонімні джерела, про незалежного експерта, що не воліє розкривати свою особу тощо. Зазвичай такого невідомого експерта просто не існує, а пропагандисти вкладають йому в уста пропагандистські тези, які самі ж і придумали.

Приклад

Відомий американський журналіст Сеймур Херш заявив, що більша частина населення світу нібито підтримує російське вторгнення. Відомий американський журналіст Такер Карлсон заявив, що Каховську ГЕС підірвала українсь

11

Маніпуляція правдою

Пропагандисти використовують правду для просування своєї брехні, подаючи правдиву інформацію у спотвореному контексті.

Приклад

Після підриву Каховської ГЕС путін заявив, що дамба була зруйнована через удар українського HIMARS. Це є посиланням до повідомлень пропагандистів, що Україна обстріляла ГЕС із системи HIMARS. І це повідомлення є частково правдивим, адже Україна атакувала міст біля ГЕС, аби перерізати логістичні ланцюжки постачання російської армії. І ці удари не завдали шкоди самій ГЕС. Проте підірвала електростанцію саме російська армія. Людина читає новину, що Україна обстріляла міст біля ГЕС, що є правдою, проте вже наступного разу вірить, що саму дамбу зруйнували також українці.